



ประวัติศาสตร์พัฒนาการอำเภอช้างกลาง

“เมืองนอกเขา”

ผศ.พอพล อุบลพันธุ์

คำขวัญอำเภอช้างกลาง

ตำนานเมืองคล้องช้าง น่ายางพันธุ์ดี มากมีผลไม้ พ่อท่านคล้ายวาจาสิทธิ์

การตั้งถิ่นฐานของผู้คนในอำเภอช้างกลาง มีวิวัฒนาการมาอย่างไรรั้น เห็นได้จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบในพื้นที่ ซึ่งเป็นสิ่งยืนยันได้ดีที่สุดในความเป็นมาทางประวัติศาสตร์อันยาวนานของอำเภอช้างกลาง

ภาคใต้ของประเทศไทยนับเป็นภูมิภาคที่มีอารยธรรมสูงส่งมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และอารยธรรมนั้นได้พัฒนาต่อเนื่องกันมาตามลำดับทุกยุคทุกสมัย ถือว่าเป็นแหล่งที่มีวัฒนธรรมเก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงให้เห็นว่าในบริเวณนี้มีมนุษย์อาศัยอยู่ตั้งแต่ยุคหินกลาง (Mesolithic)

ร่องรอยหลักฐานการอยู่อาศัยของมนุษย์ที่เก่าแก่ที่สุดที่พบในภาคใต้และเก่าที่สุดในประเทศไทยตรงกับสมัยทางธรณีวิทยาที่เรียกว่า สมัยไพลสโตซีนตอนปลาย (Upper Pleistocene) กำหนดอายุจากแหล่งขุดค้นที่ถ้ำหลังโรงเรียน ตำบลทับปด อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ประมาณ ๓๗,๐๐๐ - ๒๗,๐๐๐ ปีมาแล้ว (ศิลปากร. กรม, ๒๕๓๑ : ๙๒)

ในสมัยไพลสโตซีนมีการเปลี่ยนแปลงของชายฝั่งทะเลอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำทะเลเป็นช่วงๆ เมื่อระดับน้ำทะเลสูงขึ้น (อันเกิดจากการ

ละลายของน้ำแข็งขั้วโลก) จะเกิดน้ำท่วมแผ่นดินจมลงไป เกิดเป็นเกาะต่างๆ แต่เมื่อระดับน้ำทะเลลดลง (โลกเข้าสู่ยุคน้ำแข็งเป็นช่วงๆ ตั้งแต่ราว ๒,๐๐๐,๐๐๐ - ๑๐,๐๐๐ ปี) ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เกิดแผ่นดินขุ่นดำ โดยแผ่นดินใหญ่กับเกาะแก่งต่างๆ เชื่อมกันทางไหล่ทวีป (นงคราญ ศรีชาย, นครศรีธรรมราชก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙, ๒๕๔๐:๑๑)

สมัยไพลสโตซีนตั้งต้นเมื่อโลกมีความเย็นมากขึ้นๆ สัตว์ที่ปรากฏในระยะนี้มีหลายชนิด เช่น ช้าง ม้า และวัว เป็นต้น มนุษย์รุ่นแรกปรากฏในตอนต้นของสมัยนี้ คือ ออสตราโลปีทีคัส (Australopithecus) มีวัฒนธรรมการใช้เครื่องมือหินเป็นสมัยหินเก่า (Palaeolithic) ขณะนี้ระยะเวลาที่ตั้งต้นของสมัยไพลสโตซีนยังไม่แน่นอนและยังไม่ยอมรับกันโดยทั่วไป อาจมีอายุถึง ๓.๕ ล้านปีมาแล้ว หรือเพียง ๑.๕ ล้านปีมาแล้วเท่านั้นก็ได้ แม้การหาระยะเวลาในปัจจุบันจะกระทำได้แม่นยำขึ้น เช่น การใช้วิธี Potassium - Argondating หรือวิธี geschronological อื่นๆ เข้าช่วยแล้วก็ตาม ถือกันว่าสมัยไพลสโตซีนสิ้นสุดลงเมื่อแผ่นน้ำแข็งถอยร่นขึ้นไปทางเหนือ (ขั้วโลกเหนือ) และคงเหลืออยู่เช่นปัจจุบันอันอยู่ในยุคโฮโลซีน สมัยไพลสโตซีนจึงสิ้นสุดลงและสมัยโฮโลซีนเริ่มต้นขึ้นเมื่อประมาณ

๘,๓๐๐ ปีก่อนคริสตศักราช หรือประมาณ ๑๐,๐๐๐ ปีมาแล้ว (ปรีชา นุ่นสุข,หลักฐานทางโบราณคดีในภาคใต้ของประเทศไทยที่เกี่ยวกับอาณาจักรศรีวิชัย, ๒๕๒๕:๑๙)

สำหรับนครศรีธรรมราช ตามสภาพภูมิประเทศมีเทือกเขาสูง ได้แก่ เทือกเขานครศรีธรรมราชอยู่ตอนกลางด้านทิศตะวันออกเป็นที่ราบเชิงเขาและหุบเขา จากการสำรวจ ขุดค้น ศึกษา วิเคราะห์ วิจัยของนักโบราณคดี กรมศิลปากร ในพื้นที่ภาคใต้ของไทยเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ พอจะกำหนดเป็นทฤษฎีได้ว่าพบหลักฐานสมัยแรกๆ เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณภาคใต้ ในพื้นที่ป่าเขาตอนพื้นที่ราบชายฝั่งทะเล ซึ่งเป็นการตั้งถิ่นฐานในสมัยหลัง (อมรา เล่ม ๓: ๙๙๖)

แหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในนครศรีธรรมราช ก็สนับสนุนทฤษฎีนี้เช่นกัน ปัจจุบันได้สำรวจพบแหล่งประวัติศาสตร์ที่ใช้เครื่องมือขวานหินกะเทาะ ในอำเภอช้างกลาง คือ ถ้ำหมื่นยม บ้านวังเหรียญ หมู่ที่ ๑ ตำบลช้างกลาง อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

๑. ยุคก่อนประวัติศาสตร์ หมายถึง ช่วงที่ยังไม่มีการบันทึกเหตุการณ์เป็นลายลักษณ์อักษร จะมีสถานที่ก่อนประวัติศาสตร์ของมนุษย์ยุคหินมาก่อน ได้มีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดี ดังนี้

๑.๑ ยุคหินกลาง ถ้ำหมื่นยม

เมื่อประมาณ ๑๐,๐๐๐ ปี ในบริเวณพื้นที่ตำบลช้างกลางตั้งแต่บริเวณถ้ำหมื่นยม รวมถึงถ้ำเล็ก ถ้ำน้อยต่างๆ หมู่ที่ ๑ บริเวณที่เรียกว่าเขาดินสอ บริเวณที่ราบเชิงเขาเหมน เขาดินสอ ตลอดมาจนถึงบริเวณวัดมะนาวหวาน หมู่ที่ ๔ บริเวณทั้งหมดนี้เคยเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ เป็นมนุษย์ยุคหินกลาง กรมศิลปากรได้มีการสำรวจภาคสนาม ตามที่ได้ลงพิมพ์ ในหนังสือ ประวัติมหาดไทย ส่วนภูมิภาค นครศรีธรรมราช พ.ศ. ๒๕๒๗ รับรองว่าได้พบเครื่องมือ

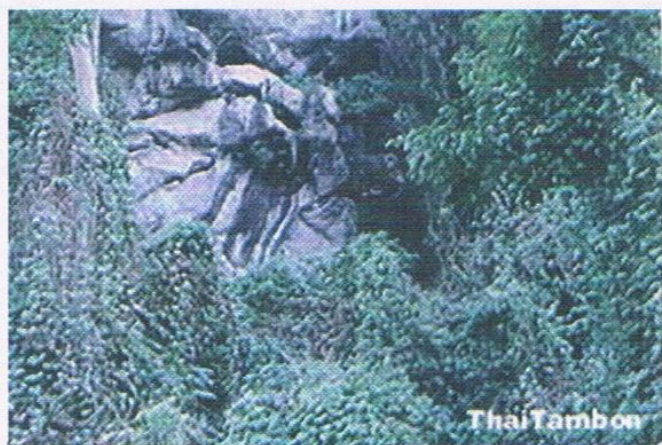
ขวานหินเก่าแก่ที่ถ้ำหมื่นยม เครื่องหินดังกล่าวนี้จัดอยู่ในสมัยไพลสโตซีนตอนปลาย (Upper Pleistocene) แปลว่าใหม่ที่สุด จากภาษากรีก *πλεϊστος*, *pleistos* ซึ่งแปลว่า “ที่สุด” และ *καινός*, *kainós* (*cænus*) ซึ่งแปลว่า “ใหม่” ปลายแหลม รูปไข่ ด้านบนมีรอยคล้ายโดนตัด คล้ายกับขวานสั้น (Short axe) ซึ่งเคยพบที่ไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี และเศษภาชนะดินเผาสีดำลายเชือกทาบ นอกจากนี้กรมศิลปากรยังค้นพบโบราณวัตถุยุคก่อนประวัติศาสตร์ชนิดเดียวกันที่ถ้ำเขาหลัก หมายเลข ๑ ตำบลลิซล อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นเครื่องมือหินกะเทาะแบบสองหน้า (bifacial) ลักษณะเป็นขวานสั้น (short axe) มีรอยกะเทาะหยาบๆ ทำจากหินควอร์ตไซต์ จำนวน ๑ ชิ้น หม้อก้นแบน ๓ ชิ้น ร่วมกับกระดูกสัตว์ประเภทลิง จำนวน ๒ ชิ้น (กรมศิลปากร. กรม, ๒๕๓๕: ๗๘-๘๐)



โบราณวัตถุในถ้ำหมื่นยม

นอกจากนี้ได้มีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดียุคก่อนประวัติศาสตร์ ในพื้นที่บริเวณใกล้เคียงกับถ้ำหมื่นยม บ้านวังเหรียญ หมู่ที่ ๑ เป็นหลักฐานที่นับว่ามีอายุเก่าแก่ที่สุดที่พบในจังหวัดนครศรีธรรมราช คือ โบราณวัตถุประเภทเครื่องมือหินกะเทาะ จัดอยู่ในยุคหินกลาง อายุราว ๖,๕๐๐ - ๔,๒๐๐ ปี ก่อนพุทธศักราช นอกจากนี้ยังมีการค้นพบหลักฐานชนิดเดียวกันนี้ในเขต อำเภอสิชล อำเภอนบพิตำ ด้วย เครื่องมือนี้ใช้สำหรับ ขุด หรือ

ตัดเนื้อสัตว์ แสดงว่าในพื้นที่อำเภอช้างกลางมีมนุษย์ยุคหินกลางอาศัยอยู่ในบริเวณที่พบโบราณวัตถุเช่นกัน



สภาพถ้ำหินยมนหลังจากพังลงมาแล้ว

เครื่องมือหินดังกล่าวจัดเป็นเครื่องมือหินยุคกลาง อายุประมาณ ๑๐,๐๐๐ ปี จึงสรุปได้ว่าในบริเวณพื้นที่บริเวณที่กล่าวมานี้เคยเป็นที่อยู่ของมนุษย์ยุคหินมาก่อน โดยมีที่อยู่อาศัยเป็นถ้ำหินยมน ในปัจจุบันนี้ถ้ำหินยมนได้พังทลายในลักษณะหินปิดปากถ้ำ ไม่สามารถเข้าไปด้านในถ้ำได้



ขวานหินขัดในยุคหินกลางที่ชาวบ้านเรียกกันว่าขวานฟ้า

๑.๒ ยุคโลหะบ้านคลองคูด้วน

ยุคโลหะถัดจากยุคหินใหม่ ซึ่งเป็นยุคที่แสดงให้เห็นความเจริญทางด้านเทคนิควิทยาของคนที่อยู่ในภาคใต้ว่ามีความเจริญก้าวหน้าไม่แพ้ท้องถิ่นอื่นในประเทศไทยและประเทศใกล้เคียง เพราะปรากฏว่าพบ

โบราณวัตถุในยุคนี้ เช่น เครื่องสำริด เครื่องประดับและภาชนะดินเผาเขียนสีในหลายท้องถิ่น เครื่องมือเครื่องใช้ยุคโลหะส่วนใหญ่มีรูปแบบที่จัดอยู่ในวัฒนธรรมดองซอน (Dongson Culture) ซึ่งพบทั่วไปในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น เวียดนาม ไทย ลาว กัมพูชา มาเลเซีย อินโดนีเซีย วัฒนธรรมนี้มีการกำหนดอายุในขณะนี้ประมาณ ๑๓๖ ปี ก่อนคริสตกาลขึ้นไปจนถึง ๕๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล หรือ เก่าไปกว่านั้น (ปรีชา นุ่นสุข: “หลักฐานทางโบราณคดีในภาคใต้ของประเทศไทยที่เกี่ยวกับอาณาจักรศรีวิชัย” ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช ๒๕๒๕:หน้า๒๕.)

บ้านคลองคูด้วน อยู่ในพื้นที่บ้านควนตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้มีการค้นพบกลองมโหระทึกทำด้วยสัมฤทธิ์ มีอายุประมาณ ๒,๐๐๐ ปี จึงยืนยันได้ว่า ช้างกลางเคยมีชุมชนในถิ่นนี้ และบริเวณใกล้เคียงมาแล้ว และได้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชุมชนอื่นโดยทางเรือ กลองมโหระทึกนั้นเป็นเครื่องมือตีชนิดหนึ่งซึ่งใช้ในงานพิธีหรือพิธีกรรมทางศาสนาของ “ดองซอน” สืบเนื่องกันมาตั้งแต่ก่อนยุคประวัติศาสตร์

เกี่ยวกับกลองมโหระทึก

“กลองมโหระทึก” เป็นกลองชนิดหนึ่งที่ทำจากโลหะผสมระหว่างทองแดง ดีบุกและตะกั่ว เรียกว่าสำริด เป็นกลองหน้าเดียว ตรงกลางคอดเล็กน้อย ส่วนฐานกลอง มีหูหล่อติดข้างตัวกลอง ๒ คู่ สำหรับร้อยเชือกหามหรือแขวนกับหลัก บนหน้ากลองมักทำรูปกบประดับตกแต่งจึงมีอีกชื่อว่า “กลองกบ” เมื่อราว ๓,๐๐๐ ปีก่อน กลองมโหระทึกเป็นเครื่องมือโลหะคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ผลิตขึ้นเพื่อใช้ตีประโคมในพิธีกรรมความเชื่อต่างๆ เช่น พิธีศพ พิธีเลี้ยงผี พิธีขอฝน ฯลฯ กลองมโหระทึกจะเรียกแตกต่างกันออกไป

ตามรูปแบบและความเชื่อของคนในท้องถิ่นนั้นๆ อาทิ ภาคเหนือของประเทศไทย และในประเทศพม่าเรียกว่า ม้องกบหรือม้องเขียด เพราะมีรูปกบหรือเขียดปรากฏอยู่บนหน้ากลอง จีนเรียกว่า ตุงกู (Tung Ku) อังกฤษเรียกว่า Kettle drum หรือ Bronze drum เพราะว่ากลองนี้มีรูปร่างคล้ายกับโลหะสำริดที่ใช้ในการต้มน้ำ ส่วนไทยเรานั้นเรียกว่า หรทิก หรือ มโหระทิก ซึ่งชื่อเรียกนั้นจะแตกต่างกันไปแต่ละยุคสมัย กลองมโหระทิกเป็นลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมความเชื่อที่มีร่วมกันของคนที่เคยอาศัยในดินแดนสุวรรณภูมิ (เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบัน)



รูปร่างกลองมโหระทิก

กลองมโหระทิกที่ค้นพบในจังหวัดนครศรีธรรมราช ทำขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๓๐๐ - พ.ศ. ๕๐๐ คำว่า “ดองซอน” เป็นชื่อแหล่งผลิตกลองมโหระทิกครั้งแรก คือหมู่บ้านดองซอน อยู่ใกล้เมือง “ถันหัว” ในประเทศเวียดนาม ตอนเหนือ วัฒนธรรมดองซอนได้อพยพเคลื่อนย้ายเข้าสู่ดินแดนภาคใต้ของประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. ๓๐๐ - พ.ศ. ๕๐๐

นอกจากการพบกลองมโหระทิกที่คุตตันแล้ว ยังได้พบซากอิฐสีแดง แผ่นโต ๓ แห่งในตำบลช้างกลาง คือที่หมู่ ๕ บ้านด่านไผ่ฟ้า ที่เขาดินสอใกล้ถ้ำหมื่นยม หมู่ ๒ และที่เจดีย์สองพี่น้องในวัดมะนาวหวาน หมู่ ๔ นักประวัติศาสตร์ด้านโบราณคดีลงความเป็นแนวเดียวกัน

ว่า เป็นแผ่นอิฐที่เกิดจากการสร้างเมืองทั้งที่หมู่ ๕ และที่เขาดินสอ เขิงเขาเหมน เมื่อกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ (พ.ศ. ๑๗๘๐ - ๑๗๙๙) และที่ยืนยันได้แน่นอนก็คือ แผ่นอิฐที่ใช้สร้างเจดีย์สองพี่น้องหน้าโบสถ์วัดมะนาวหวาน ก็เป็นอิฐแบบเดียวกัน ชาวบ้านเรียกว่า “อิฐหน้าวัว”

โดยสรุปสมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์ ท้องที่หมู่ ๑ หมู่ ๒ ในตำบลช้างกลาง อำเภอช้างกลางปัจจุบัน เคยเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ยุคหินกลาง ซึ่งอาศัยในถ้ำต่างๆ แถบเขิงเขาเหมน เขาดินสอ

นอกจากถ้ำหมื่นยมเป็นหลักแล้ว ยังมีถ้ำอื่นๆ อีกมากมายที่อยู่ใกล้กัน เช่น ถ้ำค้างคาว ถ้ำน้ำ ถ้ำห้วยเตราะ ถัดมาที่เขาดินสอแถบเขิงเขาเหมน ก็มีถ้ำพระ ถ้ำหม้อ ถ้ำอม โดยเฉพาะ ๓ ถ้ำหลังนี้ ได้มีคณะของอาจารย์ชาติ ศิลปรัศมี และอาจารย์สุจินต์ ศิริ ได้ขึ้นสำรวจเมื่อ ๔ ตุลาคม ๒๕๓๙ บันทึกไว้ว่า พบร่องรอยกำแพงเตี้ยๆ และอิฐสีแดงอัดแน่นมากมาย เชื่อว่าเป็นที่ตั้งเมืองเก่าของนางพญาจันท์

ตามที่ วรรณดี สรรพจิต ได้บันทึกไว้ว่าถ้ำต่างๆ ดังกล่าวที่อยู่ในอำเภอช้างกลางนี้ได้ชื่อตามเหตุการณ์ประกอบกันดังนี้

- ถ้ำหมื่นยม เป็นถ้ำที่อยู่สูงจากพื้นดินประมาณ ๑๕ เมตร ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าให้ฟังว่า เป็นถ้ำที่หมื่นยมและขุนไกรสรสองพราหมณ์ได้เอาสมบัติของนางพญาจันท์ที่ผู้สร้างเมืองที่เขาดินสอมาซ่อนไว้ที่นี่ เมื่อขุนไกรสรตาย เหลือหมื่นยมเฝ้าทรัพย์อยู่คนเดียวจนตาย จึงได้ชื่อว่า “ถ้ำหมื่นยม” ก่อนแต่พังลงมา ถ้ำนี้มีบันไดขึ้นไป มีหินงอก หินย้อย มีเพดานถ้ำเป็นเป็นโพรง มีพระพุทธรูปฝีมือชาวบ้าน เคยมีพระภิกษุเฝ้าอยู่ประจำ อาศัยชาวบ้านที่ครุฑานำข้าวปลาอาหารไปถวาย ก้อนหินเชิงบันไดมีลักษณะคล้ายหินลาวา รอยเตี๊อดเหมือนหินภูเขาไฟ บัดนี้ถ้ำหมื่นยมเหลือเพียงชื่อที่กำลังจะเลือนลหายไปจากความทรงจำของคนทั้งหลาย เพราะไม่มีสภาพเป็นถ้ำแล้ว

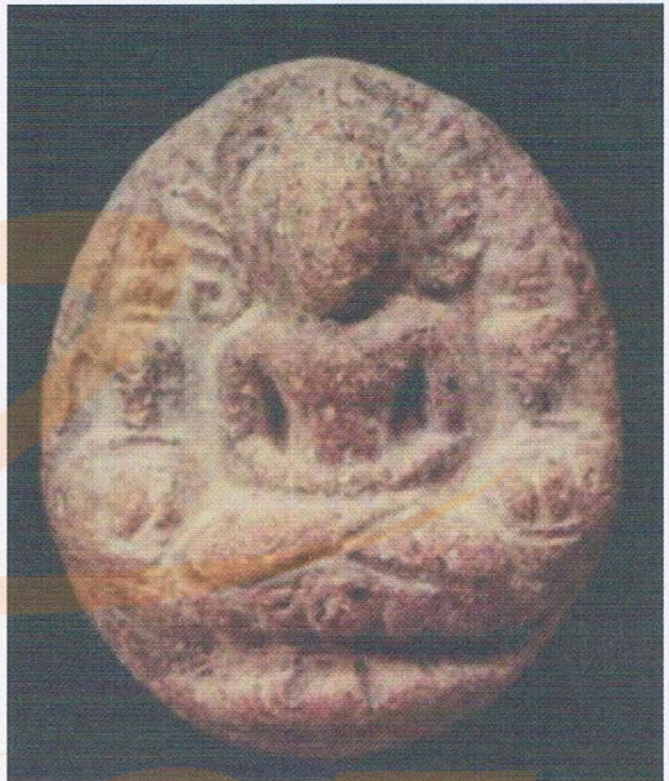
- ถ้ำอม ที่ได้ชื่อนี้เพราะมีน้ำไหลเข้าปากถ้ำ แล้วไหลย้อนออกมาไปด้านฝั่งตรงข้าม เป็นถ้ำอยู่ในบริเวณเขาดินสอ

- ถ้ำหม้อ ในถ้ำนี้พบเศษหม้อผิวเกลี้ยงแบบก่อนสุโขทัย คุณสงค์ ศิริ ชาวบ้านแถบนี้เล่าให้ฟังว่า ตอนเด็กๆ เคยมาเที่ยวเล่นที่ถ้ำพบหม้อใส่กระดูกมากมาย จึงได้ชื่อว่าถ้ำหม้อ

- ถ้ำพระ เป็นถ้ำที่มีชอก มีหลืบมากมาย ใช้เป็นที่เก็บพระดินเผา ถ้ำพระเกิดจากภูเขาถูกเง็กๆ เชิงเขาเหมน แต่มีถ้ำบริเวณใกล้เคียงมากมาย เช่น ถ้ำหม้อ ถ้ำอม ที่ได้ชื่อว่าถ้ำพระ เพราะมีพระเครื่องฝังไว้มาก โดยเฉพาะพระพิมพ์ดินดิบสีแดงเตี้ยๆนี้ยังเชื่อกันว่ามีพระพุทธรูปทองคำสูงเมตรครึ่งฝังอยู่ ชาวบ้านขุดค้นหาได้พระพิมพ์กันคนละองค์สององค์ บางคนได้แต่เศษพระองค์สำคัญที่ขุดได้ คือ พระพุทธรูปสูงเมตรครึ่ง ขณะนี้อยู่ที่วัดศรีวรรณ ในบริเวณถ้ำพระมีชอกหิน มีหลืบมากมาย เคยมีพระดินดิบสีแดงนับพันองค์ เด็กเลี้ยงวัวไม่รู้เรื่อง เอามาทำต่างกระสุนยิงหนังสติ๊กเล่น แต่เดี๋ยวนี้ค้นหากันแทบพลิกแผ่นดิน เพราะในปี ๒๕๓๙ มีค่าสูงขึ้นถึงองค์ละ ๗๐,๐๐๐ บาท



พระที่ค้นพบบริเวณถ้ำพระ ถ้ำหม้นยม ในตำบลช้างกลาง ปัจจุบันเรียกว่า “พระกรุเขาเหมน” เป็นพุทธศิลป์ยุคศรีวิชัยตอนต้นระหว่าง พ.ศ. ๑๒๐๐ - ๑๔๐๐ ในนิยามมหายานหรืออาจารย์วาท คุณลักษณะการแต่งกายของพระยังมีโพกหัวเหมือนพราหมณ์ เพราะเป็นพุทธศิลป์ผสมกับแบบพราหมณ์อินเดียมาก่อน



- ถ้ำค้างคาว อยู่ถัดถ้ำหม้นยมมาทางทิศตะวันออก ยังมีสภาพดั้งเดิมคือถ้ำวัลย์พันเกี่ยวเต็มไปด้วยหนาม หากมองลงมาด้านล่างจะเห็นเป็นโพรงใต้ดินเป็นรูปถ้ำสงบวังเวง ข้างในมีค้างคาวอาศัยถ่ายมูลไว้หนาเตอะ

- ถ้ำน้ำ ที่ได้ชื่อนี้ เพราะที่ปากถ้ำมีลำห้วยขนาดกว้าง ๓ - ๕ เมตรไหลเข้าไปในปากถ้ำซึ่งมีเพดานสูง ๓ เมตร น้ำที่ไหลเข้าปากถ้ำแล้วจะหมุนเวียนเป็นเกลียวเลียบผนังถ้ำแล้วลอดหายไปจากถ้ำอย่างน่าอัศจรรย์

บริเวณรอบถ้ำทั้งหลายดังกล่าวนี้ หลังจากปี ๒๕๔๓ ชาวบ้านได้ขึ้นหักร้างถางพงสร้างเป็นสวนยางแทบทั้งหมด ไม่มีสิ่งใดหลงเหลือให้เห็นเป็นอนุสรณ์ จะมีก็เพียงเศษก้อนอิฐแดงขนาดใหญ่ ซึ่งเชื่อกันว่า

เป็นอิฐที่ใช้สร้างเมืองชั่วคราวของนางพญาจันทิบริเวณ
เขาดินสอซึ่งจะไต่กล่าวต่อไปในบทความด้วยชื่อบ้าน-
นามเมือง

สรุปพื้นที่ช่วงกลางยุคก่อนประวัติศาสตร์นั้น
เป็นที่อยู่ของมนุษย์ยุคหินกลางเมื่อประมาณ ๑๐,๐๐๐ ปี
ที่ผ่านมา โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่ถ้ำหมื่นยมและถ้ำบริวาร
ทั้งหลาย ล่วงมาถึงยุคประวัติศาสตร์เมื่อ ๒,๐๐๐ ปี
มาแล้วก็ได้เป็นที่ตั้งของชุมชนบริเวณคลองคุดด้วน
ตำบลสวนขัน อำเภอลำปาง (วรรณดี สรรพจิตร
หนังสือประวัติอำเภอลำปาง)

๒. ยุคนครศรีธรรมราช (ตามพรลิงค์)

นครศรีธรรมราชเคยเป็นเอกราช เกิดขึ้นก่อน
กรุงสุโขทัย ประมาณ ๑,๑๐๐ - ๑,๕๐๐ ปี หรือประมาณ
พ.ศ. ๓๐๐ - พ.ศ. ๑๘๐๐ (ชาติ ศิลปกรรม, สารานุกรมศรีธรรมราช. ๒๕๓๙)

ในยุคนครศรีธรรมราชมีอาณาจักร ๒ แห่ง คือ
อาณาจักรศรีวิชัย และอาณาจักรตามพรลิงค์ ผลัดกันมี
อำนาจรุ่งเรือง ในที่สุดเมื่ออาณาจักรศรีวิชัยล่มสลายลง
ทำให้อาณาจักรตามพรลิงค์เจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดแทน
มีเมือง ๑๒ นักษัตริย์เป็นบริวาร แต่ต่อมาอาณาจักร
ตามพรลิงค์ได้เสื่อมอำนาจลงอย่างสิ้นเชิง ทำให้
อาณาจักรสุโขทัยเรืองอำนาจแทนที่ตลอดไปถึงแหลม
มลายู (ชาติ ศิลปกรรม, สารานุกรมศรีธรรมราช. ๒๕๓๙:๖๒)

ตามประวัติศาสตร์การตั้งเมืองนครศรีธรรมราช
ในอดีต ครั้งหนึ่งพระเจ้าศรีธรรมโศกราชได้อพยพผู้คน
หนีไข้ห่า (อหิวาตกโรค) มาตั้งเมืองใหม่ที่เขาวัง
อำเภอลานสกาในปัจจุบัน ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับถ้ำ
หมื่นยมของอำเภอลำปาง จากถ้ำหมื่นยมสามารถ
เดินทางตามเส้นทางโบราณทั้งทางน้ำ อันมีแม่น้ำจันดี
แม่น้ำฉวางเป็นเส้นทางหลัก และทางบกไปจนถึง
อาณาจักรโบราณในอดีต คือ อาณาจักร พ้น พ้น (พุนพิน)
มีอายุระหว่าง พ.ศ. ๘๐๐ - ๑๑๐๐ เป็นอาณาจักร

ที่รุ่งเรืองมาก ปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดสุราษฎร์ธานี
โดยมีแม่น้ำตาปีเป็นเขตแบ่งจังหวัด (ชาติ ศิลปกรรม,
สารานุกรมศรีธรรมราช. ๒๕๓๙: ๖๒)

เมื่ออาณาจักรพ่ายแพ้ เลื่อนอำนาจลง
เมืองช่วงกลางที่อยู่ปลายเขตรอยต่อก็เกิดการว่างเว้น
“ไร้อำนาจ” กันทั้ง ๒ อาณาจักร ถึง ๕๐๐ - ๖๐๐ ปี
ต่อมานางพญาเลียดขาว แห่งอาณาจักรสทิงพระ
ที่อาณาจักรเสื่อมลงเพราะถูกรุกรานของอาณาจักรศรีวิชัย
ได้เสด็จมาตามเส้นทางโบราณ เข้ามาสร้างเมืองใหม่
หมู่ที่ ๕ ตำบลลำปาง บนเนื้อที่ประมาณ ๑๕๐ ไร่
นับว่าเมืองนี้คงจะเป็นเมืองสุดท้ายของช่วงกลาง
ก่อนจะล่มสลายไปในที่สุด เมืองโบราณแห่งนี้ภายหลังได้
ถูกค้นพบโดยกรมศิลปากร พบวัตถุมากมายที่เป็นร่องรอย
ทางประวัติศาสตร์ (ชาติ ศิลปกรรม, สารานุกรมศรีธรรมราช.
๒๕๓๙: ๖๒)

๓. ยุคสุโขทัยและอยุธยา

ในยุครุ่งเรือง (ประมาณ พ.ศ. ๑๘๐๐ -
๑๙๒๐) พระเจ้าแผ่นดินทุกพระองค์ได้รับการขนานพระนาม
ว่า “พระร่วงเจ้า” คำว่าพระร่วงจึงเป็นคำที่ใช้เรียก
พระมหากษัตริย์ หรือผู้นำแห่งรัฐสุโขทัย โดยคำว่าร่วง
แปลว่า รุ่ง (โรจน์)

พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ถือว่าเป็นปฐมกษัตริย์
แห่งราชวงศ์พระร่วงครองราชย์ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๙๙๒
และสิ้นพระชนม์เมื่อ ๑๘๑๓ พระนามที่ขอมตั้งให้คือ
“กมรเตงอัญศรีอินทราทิตย์” ได้เสด็จมา
นครศรีธรรมราชเพื่อรับ “พระพุทธรูป” ที่พระเจ้า
จันทรภาณุได้มาจากลังกา ซึ่งนางพญาเลียดขาว
จากเมืองเก่า ตำบลลำปาง ได้มีส่วนไปรับมาด้วย
ในการที่พระร่วงเจ้าเสด็จมานครศรีธรรมราชครั้งนี้
นางพญาเลียดขาวได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระเจ้า
จันทรภาณุ ให้เสด็จไปเป็น “ศักดิ์” ของสมเด็จพระร่วง
เจ้าศรีอินทราทิตย์ แห่งกรุงสุโขทัยในตำแหน่งพระวรวงษา

ซึ่งได้เสด็จมานครศรีธรรมราชเมื่อ พ.ศ. ๑๗๙๙ (ชาติ ศิลปรัตน์, สารนครศรีธรรมราช. ๒๕๓๙:๖๓)

ในยุคอยุธยา ประมาณ พ.ศ. ๑๘๙๓ - ๒๓๑๐ อาณาจักรห้วยละโว้ (แลงซัน - หลังสวน) อาณาจักรฝั่น ฝั่น (พุน พิน) และอาณาจักรตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราช) ได้สูญเสียอำนาจไปอย่างสิ้นเชิงก่อนกรุงสุโขทัย ดินแดนในการปกครองพลอตอำนาจรัฐไม่มีใครเป็นเจ้าของดินแดนแห่งนี้ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถมหาราช กษัตริย์ แห่งกรุงศรีอยุธยา ได้ทรงปฏิรูปการปกครองเป็นแบบศักดินาสวามิภักดิ์ โยงอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง เมืองนครศรีธรรมราชในฐานะเมืองประเทศราชได้ปกครองหัวเมือง “ปากใต้” แทนราชธานีอยุธยาเหมือนเคยเป็นตัวแทนของราชธานีสุโขทัยเช่นกัน (ชาติ ศิลปรัตน์ สารนครศรีธรรมราช. ๒๕๓๙:๖๓)

ในยุคนั้นนครศรีธรรมราชมีเมืองออก เมืองขึ้น ทั้งเล็กใหญ่ประมาณ ๖๐ กว่าเมือง รวมทั้งแลงซัน (หลังสวน) ไชยา บ้านดอน (ฝั่น ฝั่น) บริเวณพื้นที่ตั้งแต่ที่ราบลุ่มปากแม่น้ำตาปีที่บ้านดอน ขึ้นมาจนจรดเทือกเขาหลวงตามเส้นทางเดินโบราณที่ว่างเว้นอำนาจเก่า อาณาบริเวณนี้เป็นด้านตะวันตกของเมืองนครศรีธรรมราชที่อยู่คนละฟากกับภูเขาหลวง หรือภูเขาขวางของนักเดินเรือพระอาทิตย์จะตกลงด้านหลังเขาในสายตาของชาวเมืองนคร ชาวเมืองนครจึงเรียกหลังเขาหลวงนี้ว่า “ขาวนอกเขา” และแม้แต่ชาววังในกรุงเทพมหานครสมัยรัชกาลที่ ๕ ก็รู้จักคำว่า “ขาวนอกเขา” เป็นอย่างดี เพราะของฝากขึ้นเยี่ยมจากนครศรีธรรมราช คือ ฝ้ายก เมืองนคร เครื่องถมเมืองนคร ของฝากจากป่า เช่น น้ำผึ้ง ไม้หอม งาช้าง ล้วนแล้วเป็นของแท้ที่ล้ำค่าหาได้ยากในอื่น ล้วนเป็นของขาวนอกเขาทั้งสิ้น (ชาติ ศิลปรัตน์, สารนครศรีธรรมราช. ๒๕๓๙:๖๔)

บริเวณขาวนอกเขาหรือป่าเขาหลวงด้านทิศตะวันตกของเมืองนครศรีธรรมราช อุดมสมบูรณ์ไปด้วยของป่ามากมาย โดยเฉพาะช้างป่าที่มีความจำเป็นต้องจับ

มาฝึกหัดใช้ในราชการสงคราม นครศรีธรรมราชจึงกำหนดตั้ง “หัวเมือง” ขึ้น ๔ หัวเมือง เพื่อปกครองดูแลอาณาบริเวณนี้ คือ หัวเมืองพิปูน หัวเมืองกะเปียด หัวเมืองละโวย และหัวเมืองหลักช้าง นครศรีธรรมราชจะให้ความสำคัญกับหัวเมืองทั้ง ๔ นี้มากจนกำหนดยศให้เป็นถึง “หลวง” ถือศักดินา ๘๐๐ - ๑๒๐๐ ทั้ง ๔ หัวเมืองนี้ขึ้นกับ “กรมพระปลัด” เมืองนครโดยตรง โดยสรุปช้างกลางมีอำนาจมากเพราะมี “กรมช้าง” อยู่ในความดูแลของ ๔ หัวเมืองนี้ (ชาติ ศิลปรัตน์, สารนครศรีธรรมราช. ๒๕๓๙:๖๔)

สรุปในสมัยกรุงศรีอยุธยา รูปแบบการปกครองนครศรีธรรมราชได้จัดตั้งระบบศักดินาของตนเอง ซึ่งมีหลักฐานปรากฏชัดเจนในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเป็นต้นมา สมัยนั้นมีกรมช้างกลางเป็นกรมหนึ่งในจำนวน ๒๘ กรมแล้ว

๔. ยุคกรุงธนบุรี - รัตนโกสินทร์ตอนต้น

ในปี พ.ศ. ๒๓๑๙ พระเจ้าตากสิน ได้แต่งตั้งเจ้าพระยานครหนู ให้มาครองเมืองนครศรีธรรมราช สืบต่อจากเจ้านารัฐริวงษ์ซึ่งถึงแก่พิราลัย พระราชทานนามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า “พระเจ้าขัติยราชนิคม สมมติมหิศวรรย์ พระเจ้านครศรีธรรมราช เจ้าชั้นทสิมา” มีฐานะเป็นพระเจ้าแผ่นดินครองเมืองนครศรีธรรมราช ในช่วงนี้กรมช้างกลางมีบทบาทมากขึ้น เพราะผลพวงจากการที่ชุมนุมเจ้านครศรีธรรมราชเคยถูกพระเจ้าตากยกทัพมาปราบเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๒ ได้ถูกกองทัพของเจ้าพระยาจักรีระดมช้างที่หัวเมืองหลักช้างเข้ากองทัพถึง ๒๐๐ เชือก ทำให้ช้างของเจ้าพระยานครลดลงไป เมื่อเจ้าพระยานครหนูได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินนครศรีธรรมราช ก็ฟื้นฟูกรมช้างทั้ง ๓ ในจำนวน ๒๘ กรม เพื่อเพิ่มกำลังกองทัพช้างให้แข็งแกร่งขึ้น

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ กรมช้างกลางก็มีหน้าที่เด่นชัดขึ้น อาจารย์ชาติ ศิลปรัศมี เขียนไว้ในสารานุกรมศรีธรรมราชฉบับเดือนกันยายน ๒๕๔๗ ว่า มีเจ้ากรมรับผิดชอบขึ้นตรงต่อเจ้ากรมพระปลัดเมืองนคร

เท่าที่มีหลักฐาน กรมช้างกลางยุคกรุงรัตนโกสินทร์นี้มีเจ้ากรม ๔ คน ล้วนมีชื่อ “ไชย” นำหน้ารวมอยู่ อันเป็นชื่อของหม่อมไชยผู้ควบคุมดูแลมาแต่ดั้งเดิม คือ

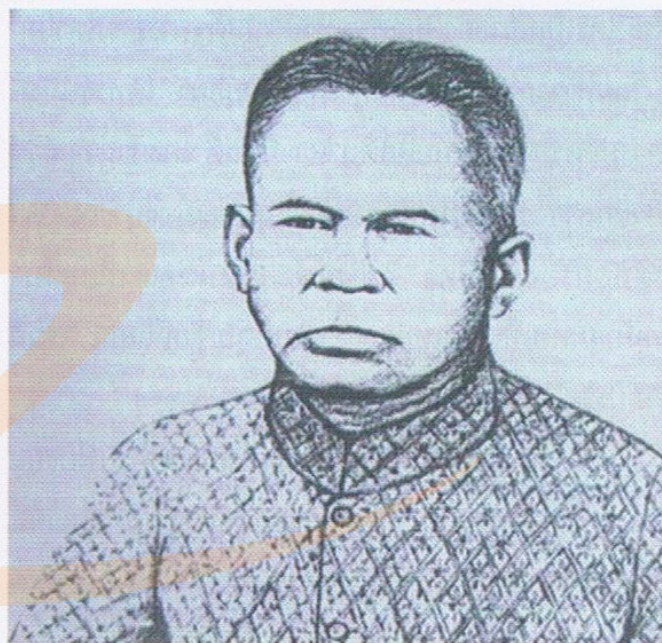
๑. ออกหลวงไชยสุรินทร์อินทรเสนา ถือศักดินา ๑๒๐๐ เป็นเจ้ากรมระหว่าง พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๖๔ (ตรงกับสมัย ร.๑ ถึง ร.๒)

๒. หลวงพิไชยนาเคนทร์ ถือศักดินา ๑๒๐๐ เป็นเจ้ากรมระหว่าง พ.ศ. ๒๓๖๔ - ๒๓๘๕ (สมัย ร.๒ - ร.๓)

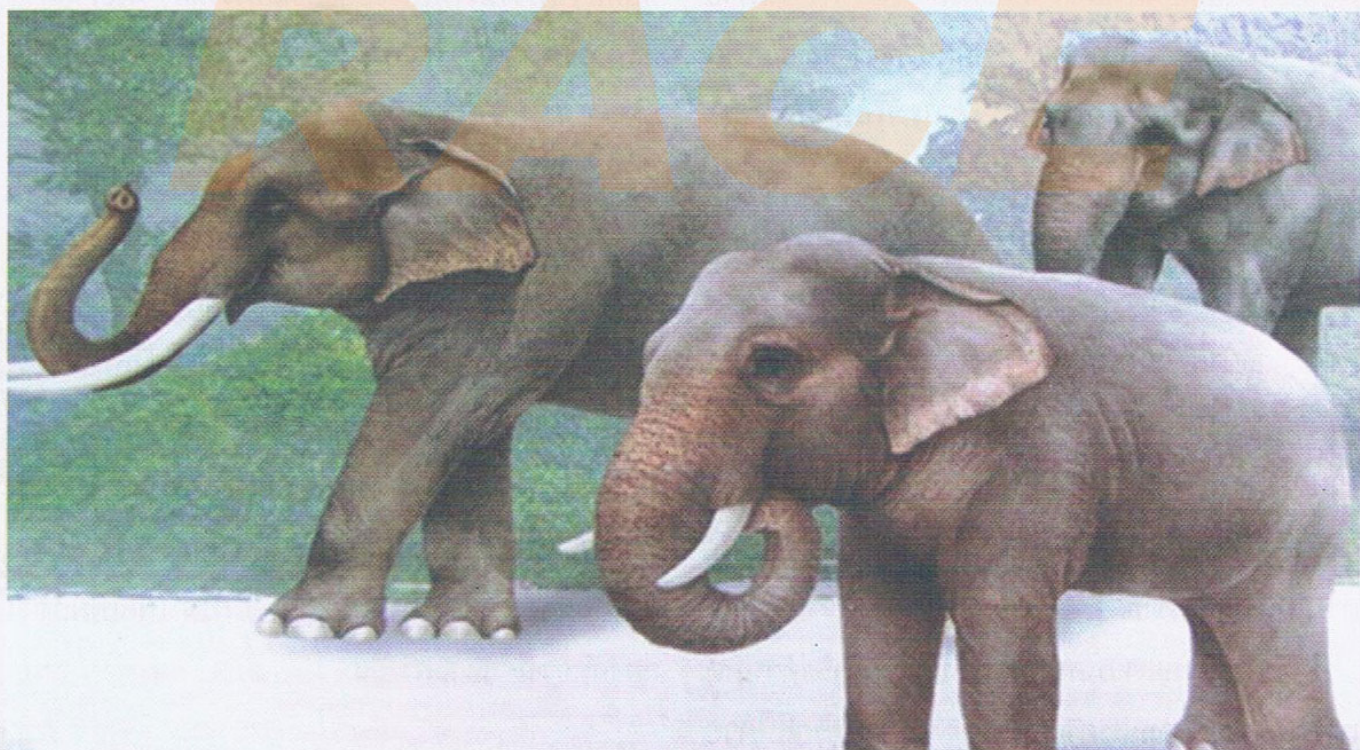
๓. หลวงไชยศรีศิลป์อินทรเสนา ถือศักดินา ๑๒๐๐ เป็นเจ้ากรมระหว่าง พ.ศ. ๒๓๘๕ - ๒๔๐๓ (สมัย ร.๓ - ร.๔)

๔. หลวงไชยศรีศิลป์ (กลับ) ถือศักดินา ๑๒๐๐ เป็นเจ้ากรมระหว่าง พ.ศ. ๒๔๐๓ - ๒๔๓๙ (สมัย ร. ๔ - ร.๕)”

หลวงไชยศรีศิลป์ (กลับ) ถือว่าเป็นเจ้ากรมคนสุดท้ายของกรมช้างกลาง เพราะตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๑ เป็นต้นมา รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้พระราชบัญญัติปกครองท้องที่ ร.ศ. ๑๑๖ และ ๑๑๗ มีเทศบาลมณฑล ผู้ว่าเมือง มีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ขึ้นมาแทนเป็นผลให้กรมช้างกลางสลายตัวลงตั้งแต่นั้น เป็นต้นมา



หลวงไชยศรีศิลป์ (กลับ) เป็นเจ้ากรมช้างกลางระหว่าง พ.ศ. ๒๔๐๓ - ๒๔๓๙



ช้างป่าพันธุ์ดีล้วนมีที่มาจากช้างกลาง

๕. ยุคปฏิรูปการปกครอง (สมัยรัชกาลที่ ๕)

ในปีสุดท้ายของการครองตำแหน่งเจ้ากรมข้างกลางของหลวงไชยศรีศิลป์ (กลับ) คือ พ.ศ. ๒๔๓๙ ซึ่งถือเป็นปีที่สิ้นสุดของกรมข้างกลาง มีการรวมหัวเมืองต่างๆ ในปักษ์ใต้เข้าเป็นมณฑล มีมณฑลนครศรีธรรมราชเป็นต้น ผู้ว่าการมณฑลเรียกว่า เทศาภิบาล หัวเมืองเดิมเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอ ตำแหน่งนายแขวงมาเป็นกำนัน และนายบ้านมาเป็นผู้ใหญ่บ้าน

ในส่วนของข้างกลาง เมื่อเข้าสู่ยุคการปฏิรูปการปกครองท้องถิ่น ก็มีฐานะเป็นตำบลขึ้นกับอำเภอฉวาง ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๑ เป็นต้นมา มีพื้นที่คลุมถึงหัวเมืองหลักข้างและหัวเมืองละอ้ายด้วย จนกระทั่งถึงวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๓๙ คือ ๙๘ ปีต่อมา ได้รับการแยกตัวออกมาเป็นกิ่งและเป็นอำเภอในปัจจุบัน ชื่อข้างกลาง จึงมีประวัติยาวนานตั้งแต่ประมาณปี ๑๕๘๐ ถึงปัจจุบัน (๒๕๖๓) นับได้ ๙๘๓ ปี

ตามที่ วรรณดี สรรพจิต ได้บันทึกไว้ว่าเมื่อครั้งตั้งเป็นตำบล คนปกครองดูแลที่เคยเรียกว่านายแขวง ก็เปลี่ยนมาเป็นกำนัน

- คนแรกคือ หมื่นคชเขตมัทธนิมานุการ (ปาน ไพรสนธ์) เป็นบุคคลคนเดียวกับที่ชื่อ หมื่นคชเขต ประชาธารสุราษฎร์กุล เพราะกล่าวไว้หลายที่ เขียนไม่เหมือนกัน แต่สืบได้ว่าเป็นชื่อบุคคลคนเดียวกัน

- คนถัดมาคือหมื่นเทพ (คล้าย เทพพิชัย) บุตรของหลวงไชยศรีศิลป์ ถัดมากำนันเงิน กำนันแจ้ง

- ถัดมาก็เป็นกำนันฉ่ำ ไพรสนธ์ แล้วก็กำนันเคล้า ถูกกำนันฉ่ำ ตระกูลไพรสนธ์นี้เป็นกำนันตำบลข้างกลาง ถึง ๓ คน ลูกของกำนันฉ่ำอีกคน คือ นายถวิล ไพรสนธ์ เข้าสู่วงการเมือง ในช่วงปี ๒๕๓๘ ได้เป็นรัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัย และก่อนหน้านั้นก็ได้เป็นรองประธานสภาผู้แทนราษฎร

- ถัดจากกำนันเคล้าก็มา กำนันประสิทธิ์ สโมสร กำนันประโยชน์ กำนันฉลอง จิตรรัตน์ กำนันวิเชียร

ทิพย์สุราษฎร์ กำนันจารึก รัตนบุรี จนมาถึงปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๖๐) คือกำนัน พิสนธ์ บุญเกียรติ (วรรณดี สรรพจิต หนังสือประวัติศาสตร์อำเภอข้างกลาง)

ความเกี่ยวข้อง ข้างกลาง ข้างซ้าย และข้างขวา

ชื่อ “ข้างกลาง” นั้น คู่เคียงกับ “ข้างซ้าย” และ “ข้างขวา” ในประวัติศาสตร์อำเภอข้างกลาง อาจารย์ชาติ ศิลปรัศมี มีกล่าวถึงที่มาชื่อนี้ในเชิงประวัติศาสตร์โบราณคดี ดังต่อไปนี้

“การยกทัพด้วยพล ๑๗ หมื่น ของเจ้าสุโขทัย แห่งตามพรลิงคม (นครศรีธรรมราช) ไปตีอาณาจักรละโว้ เมื่อ พ.ศ. ๑๕๗๐” ย่อมแสดงว่า นครศรีธรรมราช ได้ใช้กองทัพข้างตั้งแต่นั้นมา และข้างป่าที่จับมาฝึกเป็นข้างศึกหรือใช้ในราชการ หรือข้างเผือกที่ส่งไปบรรณาการกรุงศรีอยุธยา ก็ได้จากป่าเขาหลวง แถบเขาเหมน หุ่งสง ฉวาง นาบอน หุ่งใหญ่ ถ้าพรรณรา ลำพุล (พระแสง) นั่นเอง ข้างที่จับได้ฝึกหัดแล้วจากป่านี้ นครศรีธรรมราชจะจัดเข้าสังกัดกรมข้างถึง ๓ กรมกอง คือ

๑. กรมข้างขวา ตั้งอยู่ที่เวียงสระ สำหรับควบคุมข้างที่จับได้แถบลำพุลและควบคุมพื้นที่บริเวณลุ่มแม่น้ำตาปีบริเวณปากแม่น้ำ ซึ่งในขณะนั้น จังหวัดสุราษฎร์ยังไม่มี มีแต่ไชยาเก่าที่บ้านดอนสุราษฎร์ธานีเพิ่งตั้งขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๕๖

๒. กรมข้างกลาง ตั้งอยู่หมู่ที่ ๕ ตำบลข้างกลาง เพื่อควบคุมข้างที่จับได้แถบป่าฉวาง หุ่งใหญ่ นาบอน หุ่งสง และกรมข้างกลางจะควบคุมพื้นที่ ๔ หัวเมือง อันเป็นบริเวณยุทธศาสตร์ด้านตะวันตกของเมืองนครศรีธรรมราช คือ หัวเมืองพิปูน หัวเมืองกะเปียด หัวเมืองละอ้าย หัวเมืองหลักข้าง โดยกรมข้างกลางนี้ โดยกรมข้างกลางนี้ เป็นกำลังหลักของกองทัพข้างของนครศรีธรรมราชมาเป็นเวลายาวนาน

๓. กรมข้างซ้าย ตั้งอยู่ที่ตำบลข้างซ้าย อำเภอพระพรหมในปัจจุบัน สำหรับพักข้างที่ใช้ในตัวเมือง นครรักษาพระนคร

กรมช่างทั้ง ๓ กรม ของเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน ในสมัยก่อนใช้ช่างเป็นกำลังหลักสำหรับบุกทะเลลงทำศึก ดังนั้น เมืองของใครที่มีช่างมาก เมืองนั้นจะเป็นมหาอำนาจ ดังเช่น อโยธยา ซึ่งเป็นราชธานีอยู่ได้ถึง ๔๑๗ ปี ก็เพราะมีกองทัพช่างอันมหาศาล ช่างศึกตัวหนึ่งจะมีพลเดินเท้าถืออาวุธแต่ละชนิดตามหลังช่างถึง ๕๐๐ คน เช่น ช่างศึกตัวที่ ๑ มีพลเดินเท้าถือดาบตามหลัง ๕๐๐ คน ตัวที่ ๒ จะมีพลเดินเท้าถือหอกตามหลัง ๕๐๐ คน ดังนี้ เป็นต้น นครศรีธรรมราชมีศักยภาพช่างเทียบเท่ากรุงศรีอยุธยาในอดีต มีเมืองขึ้น ๑๒ เมืองที่เรียกว่าเมือง “๑๒ นักษัตร” นครศรีธรรมราชจึงเป็นผู้ปกครองภาคใต้ทั้งหมดแทนราชธานีเป็น “เจ้าอธิราชแห่งภาคใต้” ที่ราชธานีต้องหวั่นเกรงอำนาจและเอาใจ เพราะมีกองทัพช่างอันมหาศาลโดยเฉพาะในปี พ.ศ. ๒๓๑๙ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ยกฐานะเจ้าพระยาหนคร (หนู) พระสัสสุระ (พ่อตา) เป็น “พระเจ้านครศรีธรรมราช” ด้วย แล้วพระราชทานพระราชอำนาจให้ตั้งมหาอำมาตย์และจตุสดมภ์ทุกตำแหน่งเท่าเทียมกับราชธานีด้วยแล้ว ทำให้นครศรีธรรมราชมีกรมต่างๆ ในกิจการ การบริหารราชการแผ่นดินถึง ๒๘ กรม โดยเฉพาะกรมช่างกลางมีขุนนางยศหลวง ๑ ตำแหน่ง เป็นเจ้ากรมมีขุน ๑๒ คน เป็นหัวหน้าฝ่าย นอกจากนั้นยังมีขุนนางระดับหมื่นอีกหลายคน โดยมีกรมช่างขวาและกรมช่างซ้ายเป็นกรมน้อยในสังกัดเจ้ากรมช่างกลาง ในสมัยรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ) มี ๔ คน ดังกล่าวแล้วในเบื้องต้น

๖. ยุคปัจจุบัน (ช่างกลาง)

การที่อำเภอฉวาง เป็นอำเภอที่มีพื้นที่การปกครองกว้างขวางเกินไป ซึ่งเดิมทีสมัยรัชกาลที่ ๕ ก่อนเกิดจังหวัดสุราษฎร์ธานี อำเภอฉวางมีพื้นที่รวมไปถึงไชยา มีประชากรมากมาย เมื่อสรุปข้อความที่ปรากฏในหนังสือ “ประวัติศาสตร์มหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดนครศรีธรรมราช พ.ศ. ๒๕๒๗”

(ยัดหนังสือเล่มนี้ประกอบการเขียน เพื่อให้เห็นภาพในอดีต) ทำให้เราทราบว่า อาณาเขตและจำนวนราษฎรของอำเภอฉวางในช่วงสมัยนั้นมีมากดังนี้

๑. มีพื้นที่ ๑,๑๑๒.๐๔ ตารางกิโลเมตร
๒. ประชากร ๑๐๙,๓๘๙ คน
๓. ตั้งเป็นอำเภอเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓
๔. มีนายอำเภอปกครองมาแล้วจนถึงปัจจุบัน

๓๘ คน

ต่อมาภายหลัง จึงจำเป็นแยกเขตการปกครองออกไปโดยลำดับ คือ

- พ.ศ. ๒๔๑๕ แยกเป็นกิ่งอำเภอพิปูน เป็นลำดับแรก

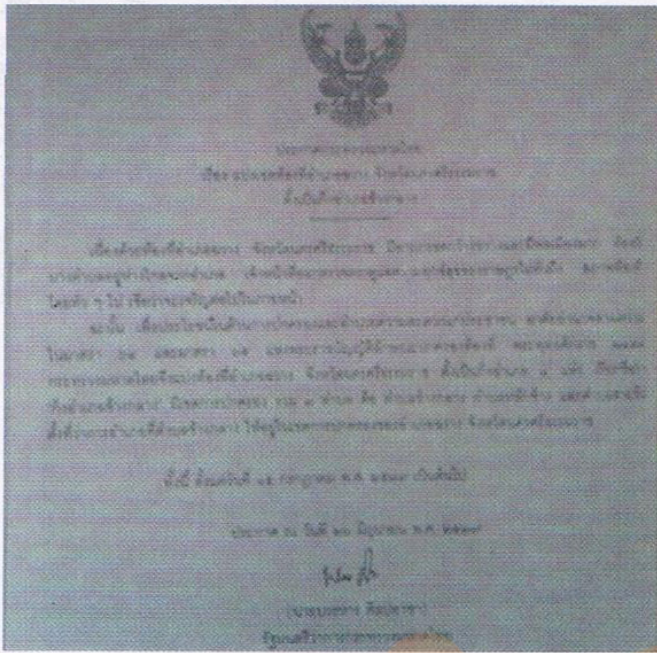
- พ.ศ. ๒๔๓๓ แยกเป็นกิ่งอำเภอลำพูน เป็นลำดับต่อมา

ถึงแม้จะแยกออกไปตั้งกิ่งอำเภอและเจริญเติบโตเป็นอำเภอแล้ว ท้องที่อาณาเขตการปกครองก็ยังคงกว้างขวาง ยากแก่การให้บริการและความสะดวกแก่ประชาชนอย่างรวดเร็วและทั่วถึง กระทรวงมหาดไทยจึงประกาศจัดตั้งกิ่งอำเภอช้างกลาง แยกจากอำเภอฉวางอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยให้มีผลบังคับตั้งแต่วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๓๙ ตามเอกสารประกาศกระทรวงมหาดไทย ดังนี้

ระยะเริ่มแรกก่อนมาเป็นอำเภอช้างกลาง

ชื่อกิ่งอำเภอและสถานที่ตั้งที่ว่าการกิ่งอำเภอ ได้มีการระดมสมองและสรรพกำลังประชุมจากหลายฝ่าย ทั้งส่วนราชการ ภาคเอกชน และประชาชนทั่วไป ในพื้นที่ตำบลช้างกลาง ตำบลสวนขัน ตำบลหลักช้าง เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๔ ณ ศูนย์ราชการตำบลช้างกลาง สี่แยกบ้านจันดี ในการหาข้อสรุปใน ๒ เรื่องนี้

๑. ชื่อ กิ่งอำเภอ มีการประชุมเรื่องการตั้งชื่อกันอย่างกว้างขวางและหลากหลาย เช่น กิ่งอำเภอธาตุน้อย



กิ่งอำเภอไชยศรีศิลป์ กิ่งอำเภอเมืองเก่า กิ่งอำเภोजันดี กิ่งอำเภอข้างกลาง เป็นต้น เมื่อมีการนำชื่อกิ่งอำเภอ จากที่ประชุมแล้วและนำเสนอต่อส่วนราชการโดยสภา จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นผู้พิจารณาและมีมติอนุมัติให้ ใช้ชื่อ “ข้างกลาง” แล้วเสนอชื่อไปกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย และให้ประกาศชื่อ “กิ่งอำเภอข้าง กลาง” ในหนังสือราชกิจจานุเบกษา ในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๓๙

๒. สถานที่ตั้งที่ว่าการกิ่งอำเภอข้างกลาง มีการพิจารณาสถานที่ที่เหมาะสมอยู่หลายสถานที่ เช่น

- บริเวณวัดมะนาวหวาน หมู่ที่ ๔ เพราะ มีพื้นที่กว้างขวาง เป็นศูนย์รวมของเศรษฐกิจ ร้านค้า ชุมชน วัด โรงเรียน เป็นต้น

- บริเวณบ้านจันดี หมู่ที่ ๓ เพราะอยู่ห่าง จากอำเภอลานสกาและอำเภอฉวาง พอๆ กัน และเป็น ระยะที่เหมาะสม

- บริเวณป่าสงวนแห่งชาติควนพลอง หมู่ที่ ๗ มีเนื้อที่ที่จะตั้งได้ประมาณ ๑๐๕ ไร่ คนละฝั่ง ถนนกับวิทยาลัยเกษตรกรรมนครศรีธรรมราช

จากการพิจารณาของทุกฝ่ายด้วยความ เหมาะสมในหลายประการในเรื่องสถานที่ตั้งที่ว่า การ กิ่งอำเภอข้างกลาง จึงมีมติให้ตั้งที่ว่าการกิ่งอำเภอข้างกลาง

ในบริเวณพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติควนพลอง บริเวณ ตรงข้ามกับวิทยาลัยเกษตรกรรมนครศรีธรรมราช (ควนพลอง) มีเนื้อที่ประมาณ ๑๐๕ ไร่ ติดถนนทางหลวง แผ่นดินหมายเลข ๔๐๑๕ สายนคร-บ้านส้อง ตรงกับ กิโลเมตรที่ ๔๔ (ชาติ ศิลปกรรม “สารนครศรีธรรมราช, ๒๕๓๙:๖๒)

ป่าสงวนแห่งชาติแห่งนี้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ตามประกาศของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ฉบับที่ ๒๔๖ พ.ศ. ๒๕๑๐ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๘๔ ตอน ๑๖๖ ลงวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๑๐ มีเนื้อที่ ๑,๘๗๐ ไร่ แต่เกิดมหาวาตภัยในปี ๒๕๐๕ และการบุกรุก โคนทำลายของพ่อค้านายทุน จึงสิ้นสภาพป่าสงวน แห่งชาติอย่างสิ้นเชิง

กรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ขออนุญาตเข้าทำประโยชน์ เพื่อสร้างวิทยาลัยเกษตรกรรม และได้รับอนุญาตตามขอ ในปี ๒๕๒๓ จำนวน ๗๘๑ ไร่ หลังจากนั้น กรมทหารพรานที่ ๔๔ ได้เข้ามาตั้งฐานปฏิบัติ การในที่ซึ่งคาบเกี่ยว หรือใกล้เคียงกับที่ซึ่งกรมอาชีวศึกษา ได้รับอนุญาตแล้ว (ฐานปฏิบัติการนี้ยุบเลิกไปแล้ว) ส่วนที่ตั้ง ที่ว่าการกิ่งอำเภอข้างกลางก็เป็นพื้นที่ที่กรมอาชีวศึกษาได้รับ อนุญาตแล้วเช่นกัน (เอี่ยม อุบลพันธุ์ “สารนครศรีธรรมราช” ๒๕๓๙:๓๑)

ในระยะเริ่มแรกได้มีที่ตั้งที่ว่าการกิ่งอำเภอ ข้างกลาง (ชั่วคราว) ดังนี้

๑. อาคารกุฎเจ้าอาวาสวัดเทพกุญชร หมู่ที่ ๗ ตำบลข้างกลาง เป็นที่ตั้งและทำงานของทุกส่วนราชการ (ยกเว้นสถานีตำรวจ)

๒. ศาลาเอนกประสงค์วัดมะนาวหวาน หมู่ที่ ๔ ตำบลข้างกลาง เป็นที่ตั้งสถานีตำรวจกิ่งอำเภอข้างกลาง

ต่อมาใน วันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะกิ่งอำเภอข้างกลางขึ้น เป็นอำเภอข้างกลาง โดยมีผลบังคับตั้งแต่วันที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๐

ข้างกลาง
(เพลงมาร์ชข้างกลาง)

เชิงเขาตรงตงทิศตะวันตก	ราบลุ่มชุ่มป่าปกอันไพศาล
“ข้างกลาง” เมืองคล้องช้างอ้างตำนาน	เป็นกรรมการข้างกลางแต่ปางบรรพ์
ถิ่นกำเนิดพ่อท่านคล้ายวาจาสิทธิ์	เดิมสถิตอารามนามสวนขัน
มีเมตตามหานิยมพรหมจรรย์	ชนทุกชั้นบูชาบารมี
มีสวนยางพันธุ์ดี สวนผลไม้	ผลิตผลให้สุขเกษมเต็มท้องที่
สวยสายธารไหลรินชุ่มดินดี	แผ่นดินนี้ “แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง”
มีวัดมะนาวหวานอารามหลวง	เป็นประทีปโชติช่วงประภัสสรพ้อง
พระธาตุน้อยลอยฟ้าสุดตามอง	ไทยเทศท่องเที่ยวมาบูชาชิน
งามน้ำตกท่าแพแผ่ธารทอด	มีรีสอร์ทริมสายกระแสน้ำ
จุดชมวิวล้ำห่มนวมสมใจจินต์	อาหารไทยท้องถิ่นก็โอชา
ชาวข้างกลางต่างมีไมตรีจิต	สมานมิตรญาติสหายเสนาหา
รอคอยคนมาชมภิรมยา	เชิญแวะมาข้างกลางบ้างเกิดเอย

เอื้อม อุบลพันธุ์
ประพันธ์
๒๕๕๑

บรรณานุกรม

นครศรีธรรมราช, ประวัติมหาไทยส่วนภูมิภาค กรุงเทพมหานคร พิมพ์ ๒๕๒๗

ปรีชา นุ่นสุข. หลักฐานทางโบราณคดีในภาคใต้ของประเทศไทยที่เกี่ยวกับอาณาจักรวิชัย.

กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานคร พิมพ์ ๒๕๒๕.

ประวัติศาสตร์ โบราณคดี นครศรีธรรมราช . สำนักงานโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดนครศรีธรรมราช.

สำนักโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร กรุงเทพฯ : เอ พี กราฟิค ดีไซน์ และการพิมพ์ ม.ป.ท.

สารนครศรีธรรมราช ฉบับเดือนสิงหาคม ๒๕๓๙

สารนครศรีธรรมราช ฉบับเดือนตุลาคม ๒๕๓๙

วรรณดี สรรพจิต หนังสือประวัติศาสตร์อำเภอข้างกลาง ๒๕๖๐